

KIRILL ORDINYIN, AZ „ERETNEK ÉRSEK” BORISZ PILNYAK *MEZTELEN ÉV* CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Borisz Pilnyak *Meztelen év* (1921) című regényét az orosz avantgárd irodalom modellértékű alkotásaként tartja számon a szakirodalom, mely az író által alkalmazott különleges poétikai eljárások alapján új fejezetet nyitott a XX. századi orosz próza történetében. Pilnyak regényének sajátosságai közül talán a legszembetűnőbb a hagyományos értelemben vett hősök hiánya, szereplőinek séma- illetve prototípus-jellege, élettörténetük töredékessége. „A hősök a szerző tematikus téziseit szimbolizálják. Illusztrációként, példaként szolgálnak. Nincs pszichológiájuk és sorsuk – a témát kell kiszolgáltatniuk, mint a diapozitíveknek a tudományos-népszerűsítő előadást” (Гофман 1928: 20). A klasszikus regény cselekményszerkezetével ellentétben a pilnyaki hősök megjelenítése nem történetelvű, nincs meghatározott személyiségrajzuk, csak bizonyos „funkciójuk”, illusztratív szerepük a műben felsorakoztatott létértelmezési modellekre hangolva. Ezek párhuzamba állítása és ellenpontozása nem csupán szövegszervező eljárásaként, hanem a szerző által dominánsnak minősített eszmei problémák modellálásaként is működik.

A regény minden figurája egy-egy létértelmezési kísérletre konstruált alakként jelenik meg, melyek a forradalom által szétzilált kaotikus világ képét, az orosz kultúra évszázadok alatt kiérlelt eszméinek kavargását reprezentáló sokszólamú poétikai rendszerbe ágyazottak. A hagyományos értelemben vett hősöket olyan „sémák” helyettesítik, melyek az adott történelmi pillanatban felszínre kerülő, múltat és jövőt összhangba hozó koncepciók, tervezetek, látomások „lenyomatai”. A regényben nincsenek „valódi” személyiségek, csak meghatározott cselekedetek, gondolkodás- és beszédmódok, melyek egy kiválasztott nézőpontnak alárendeltek.

A *Meztelen év* szereplői között kiemelt helyet foglalnak el az Ordinyin-család tagjai – mint a forradalomban talaját veszített nemesi értelmiség reprezentánsai. A történelmi időn és téren kívül rekedt, szellemi távlatokat kereső ember katasztrófaélményét, megrendülését, vagy éppen messianisztikus hitét, megváltásigényét az egyes családtagokra „osztja le” az író, e hősök „szólamai” képezik a mű egyik meghatározó tematikus vonulatát. Az Ordinyin-család széthullása egy örök érvényűnek tartott értékrendre épülő világkép megroppanását, a zárt, patriarchális életforma csődjét, az individuális lét leértékelődését, a hit, a vallás nyújtotta biztonság, egyfajta „belső rend” megszűnését jelzi. A család bemutatását cél-

zó fejezet a következő mottóval indul: „*Köböl épült város. És nem tudni, kit kiről: az Ordinyin hercegeket nevezték-e el a városról, vagy Ordinyin várost a hercegekről?*” (Pilnyak 1979: 53). Pilnyak névválasztása jelképértékű, része a fragmentumokra szétesett világot egységbe rendezni, rejtett összefüggéseit felmutatni szándékozó tudatos alkotói törekvésnek. A megnevezés egyértelműen asszociálja azt a történelmi-kulturális kontextust, mely az Arany Horda nevével fémjelzett: az *opda* (horda) szóból származtatott *ордынин* (hordabeli) meghatározás a regény egészét behálózó, az orosz eszmetörténet kulcsfontosságú kérdését, a Kelet–Nyugat, Európa–Ázsia dilemmát „tárgyasítja”. A város és a család ilyen azonosítása még hangsúlyosabbá teszi az értékvesztés univerzális jellegét, a helyszín és a hősök egyaránt jelképei lesznek a tágabb és szűkebb világ válságba kerülésének, káoszba hullásának. E belső törés mindenekelőtt a regény konstrukciójában érhető tetten: a mozaikszerűen egymáshoz illesztett eseményrészletek, dialógus-törédek, belső monológok, hangutánzó és indulatszavakkal tűzdelt leírások, szépirodalmi, publicisztikai és tudományos szövegek bonyolult nyelvi-stilisztikai hálózatában.

A regény „hőseinek” hitét, meggyőződését folyamatosan próbára tevő esemény, a forradalom, nem pusztán történelmi tényként, hanem egyfajta transzcendens élmény individuumhoz kötött „objektívációjaként” artikulálódik a szöveg egészében. Ennek plasztikus megjelenítését az ifjú Ordinyin-hercegek, s a velük polémiát folytató megelőző generáció, az „apák” nemzedékének megnyilatkozásai biztosítják. A három testvér, Borisz, Gleb és Jegor alakjának modellértékűségét már nevük is magában foglalja. Borisz és Gleb, a szentté avatott testvérpár, a Vlagyimir fejedelem halála utáni trón- és testvérharc vértanúi Pilnyak regényében a kétségekkel küzdő „örökösök” prototípusai. A hitük megingását sokkoló egzisztenciális élményként megélt Ordinyin-fivérek e szentek „profanizált” változatai, olyan áldozatok, kik az általuk elkövetett, s a másoktól átvállalt bűnök súlya alatt szenvedve keresik a megváltás lehetséges útjait. Borisz, az idősebb testvér önpusztító életmódja, az individuum leértékelődésének tapasztalatából fakadó kiábrándultsága olyan krízishelyzetet körvonalaz, mely általános érvényűnek tekinthető a forradalmat transzcendens katasztrófaaként megélt értelmiség nézőpontjából: „*Tavasszal egyszer ott álltam az Orlov-hegyen, és néztem a Vologán túli ártereket. Tavasz volt, a Vologa kiöntött, kék volt az ég – tombolt az élet – körülöttem és bennem is. Akkor azt gondoltam, hogy én vagyok a középpont, ahonnan minden sugár kiindul, hogy én vagyok minden. Aztán rájöttem, hogy az életben nincs semmiféle sugár és középpont, hogy végül is a forradalom és minden egyéb bábu csak az élet mancsai között*” (Uo., 60). Gleb, az ikonarcú ifjabb herceg vívódásaiban szemléletes módon ütközik a múlttal való szakítás fájdalma, s egy újjászülető világ vonzó távlatának eufórikus élménye. Önmagával is viaskodva keresi az új világ igazságát, azt az „abszolút igazságot”, mely az ősi orosz létben, a romlatlan lélekben, a tiszta hitben fogant. A festő, a művész szemével látja a világot,

a forradalom természeti őserőként érzékelt tisztító viharában újjászülető Oroszországot. „*És bíbor pirkadattal eljött a júniusi reggel, az áldott. Gleb magára, a fivéire, a Szűzanyára, Varahiil arkangyalra gondol, akinek ruhája bizonyára csupa virág, fehér lilium... A forradalom fehér hóviharakkal és májusi zivatarokkal jött el. Festészet – ikonfestészet – öreg fehér templomok máriaüveges ablakokkal*” (Uo., 64). A „cilinderes európai kultúrát” az orosz „organikus kultúrával” szembeállító nézete azokra a szlavofil eszmékre rímel, melyek szerint Oroszország útja nem Európába vezet: „*ez az Európa maskara Oroszországon – I. Péter imperátor aggatta rá (és akkor befalzták az öreg fehér templomokat): – nem májusi zivatar-e a mi forradalmunk? – és nem márciusiak-e a vizek, melyek lemosják két évszázad rühét?*” (Uo., 64). Jegor, a harmadik fiútestvér számára a forradalom csak a „külső világ” igazsága, melynek érvényesülése lehetetlenné teszi az igazság „belsővé tételét”, az egyén törvényének megtartását. Dilemmáját nevének kettős kötődése is jelzi. Profán mártíriuma felidézi a legendabeli Bátor Jegorij¹ alakját, de kapcsolódik a György-nap (*Юрьев день*) idején végzett pogány termékenység szertartásokhoz is, melyeket a tisztátalan erőtől való megszabadulás nevében végeztek. Különleges adottsága, zenei tehetsége révén „kiválasztott” volta szintén összefüggésbe hozható a legendás Jegorij alakjával: „*A fiút Jegorijnak nevezték el; nem is napról napra, de óráról órára növekedett. S Jegorij elméje sem gyermeki volt: csak meghallott egy imádságot, s máris énekelt, de olyan hangon, hogy még az angyalok is örvendeztek a mennyekben.*”

Jegor Ordinyin belső világát is meghatározza a tiszta hangzás iránti vágy és a harmóniát szétziláló káosz együttes érzékelésének tapasztalata: „*Szeretném eljátszani az egész világ előtt, hangtompító nélkül, az Internacionálét!.. és – és beleolvasztani halkan a »Gretchen«-t, mint Pjotr Verhovenszkij a kormányzónál az »Ördögök«-ben – anyuskának!.. és Borisznak! A-eh!..*” (Uo., 74).

Az apák nemzedékét két szereplő illusztrálja, a részeges hercegből aszkétává lett, büneiért vezeklő apa, s testvére, Szilveszter érsek, világi életében Kirill Ordinyin herceg. Ebben a vonatkozásban is figyelemre méltó az a pilnyaki fogás, mely a névválasztás maximális tudatosságát, a nevek által is reprezentált gondolati vonulat érvényességét jelzi. Az orosz kultúrtörténeti hagyományban gyökeröző elképzelések modellálásakor Pilnyak gyakran fordul hiteles dokumentumok, különböző írott források, irodalmi művek felidezéséhez, melyek mellett párhuzamosan szerepelnek a mítoszok, legendák, a népi kultúra ismert narratívái. A valós történelmi személyiségek és fiktív hősök vonásaiból ötvözött alakok lehetőséget

---

¹ „*Sok kalandja volt Jegornak, / Mérheterlen szenvedése, / Elszenvedett különféle kínokat, / Mindezt a mi igen bűnös lelkünkért.*” Az idézet forrása: Bátor Jegorij. In: Zöldhelyi, Zs. – Szőke, K. 2001 (szerk.), *Az orosz irodalom antológiája a kezdetektől 1940-ig*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 16. (Orosz György fordítása)

adnak az általuk jelzett gondolati rendszer többszintű interpretációjára, egy adott szövegkörnyezetben betöltött funkciójuk értelmezésére.

Míg az Ordinyin-család legidősebb tagja, az apa névtelenül, „öreg hercegként” szerepel a vele kapcsolatos történet-részletekben, melyek gerincét főként a fiaival folytatott zaklatott dialógusok képezik, testvéreinek kettős neve hangsúlyozza az alakjával reprezentált tematikai vonal kitüntetett voltát. A „világi” és „egyházi” név egymásra vetítése része annak az írói koncepciónak, mely az „orosz eszme” megragadásának különböző kísérleteit kapcsolja egybe. A Kirill név egyértelműen összefüggésbe hozható II. Kirill metropolita (1231–1261) történelmi alakjával, aki rosztovi érsekként 1253-ban két alkalommal is megfordult Berke kán udvarában, s a legenda szerint szentelt vízzel meggyógyította annak beteg fiát. Pilnyak regényében e történet kapcsán rejtett utalásokat találunk az óorosz irodalom egyik izgalmas dokumentumára, mely az *Elbeszélés az Arany Horda-beli Péterről* (*Повесть о Петре, царевиче Ордынском*) címet viseli, s amely érzékletesen illusztrálja a pravoszláv egyház, a korabeli orosz ember és az Arany Horda világa közötti kulturális és egyéb természetű összefonódásokat. A pogányság és kereszténység bonyolult viszonylatrendszerének érzékeltetésére Pilnyak „mögöttes szöveggént” szerepelteti az *Elbeszélés...* alaptörténetét, mint az „igaz hit” keresésének egyik lehetséges útját. *„Egy fiatal tatár herceg, Berke kán unokaöccse, kit mindenkor a kán kíséretében lehetett látni, hallván Kirill püspök intelmeit, felindultságában könnyekre fakadt. Sietvén a sztyeppére ment, hogy magába szállván eltöprenkedjék a hallottakon, s ezt gondolta: »A mi kánjaink a napban s a holdban hisznek, a csillagokban és a tűzben. De miben van az igaz Isten?« Imigyen töprengett, mint egykoron ősatyánk, Ábrahám. Ám az áldott nemzetségnek sarja volt, míg eme ifjú gonosz törzsének vala nemes lelkű ivadéka. Elhatározta hát, a püspökkel elhagyja az Arany Hordát, hogy megnézhesse Oroszföld szent templomait, s láthassa a szentek csodáit. »Hisz a mi földünkön nincsenek csodái sem a napnak és a holdnak, sem a csillagoknak és a tűznek« – mondotta. Akkorra már atyja elhagyta eme árnyékvilágot, s özvegy anyja igazgatta házuk minden javait. Megismervén fia szándékait, az anya szemét könnyek boríták el, s megmutatta fiának az atyai kincseket, hogy azok eltántorítsák őt szörnyű elhatározásától. Ám a fiú szétosztotta eme javakat a nincstelen tatárok között, sok kincset pedig Kirill püspök gondjaira bízott. És elrejtőzött a hozzá közeli elöl, elnyervén az Istennek kegyelmét még azelőtt, hogy a szent keresztségben részesült volna. Elhagyván a palotát, így lett pappá egykoron a királyok sarja, Melkizedek. Ezekről mondá az Evangélium: »Így lesznek az utolsóból elsők, és az elsőkből utolsók«» (Повесть 1984: 21, 23).*

Az egykori Kirill Ordinyin, a „volt herceg és lovastestőr” a regény jelenében már Szilveszter érsek, „óorosz dalokat dúdolgató fekete csuhás szerzetes”, kinek az ifjú herceggel, Glebbel folytatott dialógusa a regény egyik kulcsfejezetének (*Két beszélgetés, Öregek*) – mind az eszmei problémák súlyát, mind a

megformálás sajátosságait tekintve – legerőteljesebb része. Neve a XVI. századi orosz történelem egyik ismert személyiségének, Rettegett Iván gyóntató atyjának és tanácsadójának alakját idézi. Gyakorlati tevékenysége mellett vélhetően az ő nevéhez fűződik a XVI. századi etikai kódex és szabálygyűjtemény, a *Domosztroj* végső formába öntése. Szilveszter gyakran szélsőséges formában fogalmazza meg „életbölcsségeit”, s ez a hangnem a pilnyaki hős „tanító célzatú” eszmefuttatásainak is modelljéül szolgál.

Szilveszter érsek párbeszéde az „istent, hitet, abszolút igazságot” kereső herceggel nem is valódi dialógus, sokkal inkább egy „őrült papocska” szenvedélyes, szinte eksztatikus monológja, mely a történelmi emlékezet archaikus rétegeit ötvözi a jelenkor szellemiségével. Alakja kapcsolódik a hercegi Ordinyin család képviselte létfelfogáshoz, ugyanakkor önkéntes kivonulása a „világi életből”, tudatos elzárkózása a „külső” történésektől ellenpontozza az individuális létet felértékelő, a személyiség primátusát hirdető arisztokratikus magatartásformát. Figurájában groteszk módon keverednek az „élettelen”, halált idéző, gyakran démoninak tűnő motívumok, s a nagyon is eleven szellemre utaló, a megújuló élet vizionáló jegyek. „Eretnek nézeteit” cellájában hirdeti: „*A sötét cellában magasból pislog a bazsalikomos ablakocska, fénytelenek a falak, az asztalon, papírok között, korszó víz és kenyér – és a cella messze van, egy távoli sarokban, a mohával benőtt torony közelében. A mohával benőtt papocska magas zsámolyon ül az asztal mellett, és vele szemben, egy alacsony zsámolyon, Gleb Jevgrafovics. [...] A papocska arca szürke szőrszálakkal benőtt, átzirosodott, cserzett pergamen, apró szeme ravaszul és fürkészően néz ki a szőr közül, szakállából egyetlen megsárgult szemfog meredez, és a meztelen koponya – mint a koporsó fedele*” (Pilnyak 1979: 75). Gleb és Szilveszter érsek beszélgetésében két határozott szellemi pólus rajzolódik ki: a pravoszláv kulturális hagyomány, s az abból építkező művészet szentsége, s a keresztény történelmi múltat deszakralizáló, a pogány világ szellemiségét „rehabilitáló” tendencia. Gleb hitvallása a művészet kataraktikus szerepéről egyben a megtisztulás örök emberi vágyának, a jelen bűnöktől terhes világában különösen aktuális kontextusába is illeszkedik: „*A művészetnek hősinek kell lennie. A művész, a mester – egy ügy harcosa. És témául a magasztosat és gyönyörűt kell választania. Mi a magasztosabb Krisztusnál és a Szűzanyánál – különösen a Szűzanyánál? A mi régi mestereinknél a Szűzanya a legédesebb titok, az anyaságnak – általában az anyaságnak – a leglelkibb titka. Nem véletlen, hogy mind a mai napig a mi orosz asszonyaink – minden anya – a Szűzanyához imádkoznak, neki gyónják meg bűneiket: ő megbocsát, megérti a bűnöket, az anyaság kínjaiért...*” (Uo., 75). Az Istenanyának, mint az emberi sors legfőbb patrónájának a művész Gleb által vizualizált alakja szervesen illeszkedik ahhoz a pilnyaki gondolati rendszerhez, mely egy megrendült, pusztulásba hullani látszó világban elevenen tartja a termékenység kultuszát, egymásra vetítve a keresztény és po-

gány hagyományt.² Gleb, a regény több szereplőjéhez hasonlóan érzékeli, hogy Oroszország válaszut előtt áll. Számára is alapvető dilemma, hogy e „nyitott világban” kirajzolódó perspektívák közül melyik „realizálódik”, meghatározva egy eljövendő élet szellemi és gyakorlati arculatát. *„Azt mondják, hogy az orosz értelmiség őse Ragyiscsev. Nem igaz: Péter. Ragyiscsevvel kezdődött az orosz értelmiség büntudata, vele kezdett az értelmiség gyónni, gyónni és keresni anyját, Oroszországot. Mindegyik értelmiségi gyón, és mindegyik rajong a népért, és egyik se ismeri a népet. A forradalomnak pedig, a népfelkelésnek, nem kellett az idegen. A népfelkelés – hatalomra kerültek és a maguk igazságát teszik... Igazi oroszok igazi orosz igazságot. És ez áldás!.. A muzsik-Oroszország egész története – a szektásság története. Ki győz majd ebben a harcban – a gépi Európa vagy a szektás, pravoszláv, hívő Oroszország?”* (Uo., 77).

Szilveszter érsek az ifjú herceg vívódásaira reflektálva fejti ki nézeteit „Nagy-Oroszszágról”, a történelemről, az államiságról, a hitről. Számára a forradalom az organikuság, az egység helyreállításának, a népi tudatban és életformában rejtőző tartalmak felszínre hozásának kísérlete. Az orosz történelem e radikális eseményét transzcendens távlatokba helyezett katasztrófaként megélt ifjú Ordinyin-hercegekkel ellentétben Szilveszter érsek az ősi, barbár szellem kiteljesedését, a vitalitás megnyilvánulását, egyfajta őserő felszínre törését látja e lázadásban az idegen hatalom, az államiság és a pravoszlávia ellen – az évezredekkel előbbi egyenlőség nevében. Az érsek megszállottan hirdeti az új világ és új hit eljövételét, a hatalom és erőszak nélküli világét, a muzsikhitét: *„Nézd a muzsikok történetét: mint az erdei ösvény – egy ezredév, lakatlan pusztaságok, irtások, temetők, ugarok – egy ezredév. Állam állam nélkül, de nő, mint a gomba. És hát, muzsik hit lesz. Amikor Kijevből elmenekültek, erdőkön, mezőkön, tisztásokon, ösvényeken, dűlőutakon, mit gondolsz, mit vittek magukkal? – énekeket, az énekeiket vitték magukkal, a szertartásokat, azt mentették át, át ezer éven, az éltető énekeket, az erőseket, a tavaszhívogatókat, a szertartásokat, ahol a tehén – a család tagja, a pej ló pedig – testvér a balsorsban; ők húsvét ünneplése helyett lányokat raboltak az erdőkben, mocsarakban; a dombokon, a tölgyesekben Jegorijhoz, a baromistenhez imádkoztak. A pravoszláv kereszténység pedig a cárokkal jött, az idegen hatalommal, és a nép előle – szektákba, kuruzslásba, amit akarsz, ahogy a Donhoz, a Jaikhoz –, a hatalom elől. No, keresd csak, találsz-e valamit a mesékben a pravoszláviáról? Erdei szellemek, boszorkányok, még véletlenül se Zebaoth, a Seregek Ura”* (Uo., 78). Ősiség és jelenkor elválaszthatatlansága, a barbárság vonzó és egyben taszító életre keltése, az individuális lét közösségben való feloldódásának lenyűgöző, s ugyanakkor riasztó perspektívája bontakozik ki az érsek fantasztikus látomásaiban. Az ősi szláv mitológia elemei keverednek a forradalom realitásával, konkrétságával, a szintek egy különös vízió megdőbbsé

² Erről részletesen l. Sarnyai 2010.

univerzalitásában vetülnek egymásra. Az író következetesen váltogatja, montírozza az örültség és a gondolati tisztaság jegyeit, gyakran még ugyanazon a szövegrészen belül is. A látszólag legellentétebb pólusok egybeötvözését, a különböző világok egymásra vetítését jól példázza a hóvihar tombolását idéző, a forradalom intézményeinek mozaikszavas elnevezéseiből álló akusztikai vezérmotívum. „Á, á, vér nélkül? – minden vérrrel születik, minden vérben, vörösben! A zászló is vörös! Mindent összekevertél, összezavartál, nem értesz semmit! Hallod, hogy süvölt a forradalom – mint boszorkány a hóviharban! hallgasd csak: – Gviiuu, gviiuu!, sooja, soooja... gaau. És az erdei szellem dobol: – gla-vbum! gla-vbuumm!.. A boszorkányok pedig seprűn lovagolnak fel-alá: kvart-hoz, kvart-hoz! Az erdei manó tombol: nacs-evak! nacs-evak! hmu!.. A szél, a fenyők, a hó pedig: – sója, sooja... sooja... hmuuu... És a szél: gviiuuu... Hallod?” (Uo., 80).

Az érsek világképe, groteszk megváltás-konceptiója leginkább „alkotásaiban”, a krónikában és a *Történetben* (Nagy-Oroszország, az Egyház és a Forradalom története) válik szemléletessé. „Minden le van írva a Történetemben: Ereklýeket törtek fel: – szalma?.. Ide hallgas, a szektások a hitért máglyára mentek, a pravoszlávokat meg az állami egyházba a nyakuknál fogva cipelték: – tetszik, nem tetszik, hidd a pravoszláv Isten! Most viszont, hogy muzsikhatalom van, a pravoszláv egyház éppen olyan lett, mint bármelyik szekta, egyformák a jogaik! hihih!.. Pravoszláv szekta! [...] A pravoszláv egyház, a görög-orosz, mint eszme már az egyházszakadás óta halott. Most aztán vonulnak majd Oroszország-szerte Jegorij, a vízimanók meg a boszorkányok, vagy Lev Tolsztoj, sőt akár Darwin is...” (Uo., 79). Az érsek okfejtésében az „eleven élet igazsága” áll szemben egy letűnt világ kiüresedett sémájával – a forradalom az élet racionális szemléletének csődjét, egy önmagát mesterségesen fenntartó és újratermelő létforma szükség-szerű összeomlását példázza.

Pilnyak koncepciójában a forradalom olyan esemény, mely lehetőséget kínál a történelem transzcendens jellegének s konkrét „evilágiságának” együttes értelmezésére. A regény e sajátosságára már a korabeli kritika is reflektál: „Pilnyak műveiben megtalálható a forradalom elfogadásának szándéka – amelyet kikezdenek a kétségek. A hit harcol bennük a hitetlenséggel, s egyik sem büszkélkedhet vele, hogy szilárd és végső győzelmet aratott a másik felett. Ebből adódik Pilnyak legjobb forradalmi művének, a *Meztelen évnek* kétarcúsága, kétsíkúsága” (Полонский 1927: 102). A *Meztelen év* egyfajta „művészi krónika”, mely a forradalom által felszínre hozott, addig látenszen létező történelmi alternatívákat szembesíti, s a műalkotás poétikai rendszerén belül „tárgyasítja”. Szilveszter érsek, Kirill Ordinyin hangja egy szólam a regény polifonikus rendszerében, mely a forradalom nem szociális, etikai, politikai, hanem elsősorban eszkatologikus értelmezésének egyik leképeződése: „Mert a forradalom keresztje – Pilnyak szemében – a megváltás keresztje is az orosz nép, az orosz történelem számára” (Szilágyi 1989: 163).

IRODALOM

- Pilnyak, B. 1979, *Meztelen év*. Budapest: Európa Könyvkiadó. (Kántor Péter fordítása)
- Sarnyai, Cs. 2010, Orsó és kereszt: A sorsistennők alakjának transzformációi a keleti szláv hitvilágban. In: Sarnyai, Cs., *Keresztvilágok: Szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 29–43.
- Szilágyi, Á. 1989, Borisz Pilnyak prózája. In: Szilágyi, Á., *Hamu és mamu: Az orosz irodalmi avantgard 1917 előtt és után*. Budapest: Holnap Kiadó, 135–169.
- Гофман, В. 1928, Место Пильняка. In: Борис Пильняк, *Статьи и материалы: Мастера современной литературы*. Ленинград: Академия.
- Повесть 1984 – Повесть о Петре, царевиче Ордынском. In: Дмитриев, Л.А. – Лихачев, Д.С. (szerk.), *Памятники литературы Древней Руси: Конец XV – первая половина XVI века*. Москва: Художественная литература, 20–37.
- Полонский, В.П. 1927, Шахматы без короля: О Пильняке. In: Полонский, В.П., *О современной литературе*. Москва: Госиздат.